

Professori Seppo Suhonen:

Tutkimusmatka Sorokkaan, Tunkualle ja Suikujärvelle

Tein syyskuussa 1987 yhdessä tohtori Matti Larjavararan kanssa matkan Neuvosto-Karjalaan. Liikuimme sellaisilla seuduilla, jossa on harvoin ollut suomalaisia kielentutkijoita. Olimme viikon **Suikujärvellä**, jossa Arvid Genetz viipyi muutaman päivän v. 1871, ja kolme päivää **Tunkualla**. Suikujärven keskiväylästä kävimme usena päivänä haastattelemassa kielenoppaita n. kolmen kilometrin päässä **Lehdon** kylässä.

Olimme suunnitelleet matkaamme parhaan Karjalan tuntijamme Pertti Virtarannan kanssa. Hän oli juuri palannut vaimonsa Helmin kanssa Vienan-Karjalasta ja saattoi kertoa tuoreita kokemuksiaan saattaessaan meitä Leningradin-junalle.

Tiesin jo kokemuksesta, että Petroskoissa meitä odotti ystävällinen vastaanotto. Asetuimme päiväksi Pohjola-hotelliin, jonka julkisivu on tosi upea. Käytin päivän tarkoin hyödyksi tutustumalla kaupungissa olevan karjalan kielen tutkimuslaitoksen kokoelmiin. Siellä on mm. kuulun kielentutkijan D.V. Bubrihin apulaisineen laatiman karjalan murrekartaston käsikirjoitus.

Petroskoista matkustimme Murmanskin-junalla ensin Belomorskiin, entiseen Sorokkaan. Se on leppoisa 18 000 asukkaan maalaiskaupunki, jossa automme joutui väistämään lehämälaumaa Tunkualta tullessamme. Kaupungille ovat leimalaisia sekä vanhat kauniit karjalaistalot että korkeat kerrostalot. Ajojien varteen on saatettu laittaa puisia kävelysiltoja. Se sijaitsee upealla paikalla Vienanmeren rannalla. Ihailimme rannassa vuorovesi-ilmioita, joka on siellä aivan selvä. Laskeveden aikaan oli loivaa rantaa paljaana pari metriä.

Meillä oli kunnia tavata Vienanmeren eli sikäläisittäin Valkeanmeren piirin piirineuvoston ensimmäinen sihteeri ja kaupunginjohtaja. Vastaanotto oli hyvin ystävällinen kahvin kera. Olimme heille ilmeisesti ensimmäiset suomalaisvieraat. Tämä kaupunki on jo sen verran kaukana Suomesta, että korkeat johtajat kyselivät kiinnostuneina Suomen oloista, metsistä, karjasta ja muusta. Myös ruokapaikkamme kahvila "Lokin" vieraanvarainen emäntä vakuutti, että hän oli nyt ensimmäistä kertaa tarjoilemassa suomalaisille asiakkaille. Kävimme tutustumassa Belomorskin erinomaiseen kotiseutumuseoon, jossa oppaanamme oli sen karjalainen johtajatar Pavla Fofatova Suikujärveltä. Häneltä saimme myös mukavasti johdatuksen tutkimuskohteena olevaan murteeseen. Hänen kaksi sisartaan olivat sitemmin kielenoppainamme Suikujärvellä.

Saimme tietää, että Belomorskin lähellä on myös kalliopiiroksia, mutta ne olivat tulopäivänämme veden alla. Paluumatkalla tutustumisretki sitten onnistui noille "Pirun jäljille", kuten niitä nimitettiin. Kysymyksessä oli alkuun pieni Vienanmeren saari, jonka rantakallioon oli kivitaltalla hakattu mielenkiintoisia kuvia, joista itse piru oli suurin. Joukossa oli metsästyskuvia ja tähtiä, jotka saattavat esittää oikeita täh-

tiä. Näillä piirroksilla on ikää ehkä 5 000 vuotta. Kallio oli nyt suuri-ikkunaisen suojarakennuksen sisällä.

Museonjohtaja Fofatovan ystävällisellä avutuksella saatoin päästä piirrosten viereen, ja piirrokset vieläpä kasteltiin, että ne näkyisivät paremmin valokuvassa. Koetin mielessäni siirtyä vuosituhsia taaksepäin muistellen erityisesti Eero Aution suurenmoista teosta "Karjalan kalliopiirokset". Kotiin palattuani kuulin virolaiselta tutkimusmatkailijalta Lennart Mereltä, että aivan äskettäin on löydetty lisää kalliopiiroksia Vienanmeren itärannalta. On todella aihetta uskoa, että niitä löytyy vielä Suomestakin. Tähän astihan meiltä tunnetaan ainoastaan punavärillä tehtyjä kalliomaalauksia.

Tieteellinen matkailu Neuvosto-Karjalassa on nykyisin vilkasta. Petroskoissa tapasimme toisiakin suomalaisia tutkimus-

Vanhaa ja uutta asutusta Belomorskissa (ent. Sorokka).

Näkymä Suikujärven keskikylältä.

matkailijoita. Siellä olivat Raija Koponen ja Marja Lehtinen, jotka tekevät Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa Helsingissä suurta karjalan kielen sanakirjaa. Siitä on jo ilmestynyt kolme tukevaa nidettä, ja toinen mokoma on vielä tulossa. Törmäsimme myös geologipoikiin Vesa Perttuseen ja Heikki Lukkariseen, jotka olivat joitakin vuosia sitten käyneet geologisella tutkimusretkellä juuri Suikujärven suunnalla. Heiltä saimme vihjeitä siitä, millaiset maisemat meitä odottivat.

Meillä oli hyvin asiantunteva opas, kandidaatti Vladimir Rjagojev Petroskoista akatemian Kielen ja kirjallisuuden ja historian laitoksesta. Hänelle, Aunuksen Tulemajärven Kolatselän pojalle, Karjala oli tuttu jo lapsuudesta. Hän on tutkinut erityisesti kaukaista Tihvinän karjalaa ja ollut monet kerrat avustamassa Virtarantoja Karjalan-matkoilla.

Belomorskista ajoimme jo vähän kellertävien kauniiden lehtisekametsien läpi autolla 50—60 km Suikujärvelle. Se on lämminhenkinen karjalaiskylä, jossa asuu enimmäkseen eläkeläisiä. Alue kuuluu laaja-alaiseen sovhoosiin, jonka päätuotantosuunnat ovat perunan ja turkiseläinten kasvatus, mutta tässä kylässä perunaa oli vain muutama hehtaari ja minkeistäkin näkyi ainoastaan villiintyneiden karkulaisten jälkiä. Varsinaisina kotieläiminä pidettiin lampaista ja kanoja ja tietysti kissoja ja koiria, usein vanteria karjalankarhukoiria. Talveksi suuri osa asukkaista muuttaa asutuskeskuksiin lunta ja pakasta pakoon. Metsätyöt ovat nykyisessä Karjalassa olennainen elinkeino, ja tässäkin kylässä on metsätyöläisten viikonloppumaja. Juuri semmoiseen asetuimme asumaan kauniin Suikujärven rannalle.

Majatalomme sijaitsi entisen kirkon paikalla, kirkonmäellä, ja viereinen pelto oli ollut hautausmaata. Aiemmin oli vainajia haudattu läheisiin saariin. Muistona noilta ajoilta oli sellaisia saarenimiä kuin Kodišuari ja Pokkoinikkašuari, vai-

najien saari. Kotisaaren nimi johtuu ehkä juuri siitä, että siellä on ollut karjalaiseen tapaan hautojen päälle rakennettuja pieniä puumajoja, joiden nimenä siellä on kodizet, pikku kodit. Niiden päädyssä oli karjalaiseen tapaan katettu risti. Hautaristejä oli tietysti ennen ollut enemmänkin, mutta nyt ne olivat jo lahonneet, hapanneet. Majapaikastamme vain muutaman sadan metrin päässä olevaan Kotisaareen ei enää haudata vainajia, mutta pari kotista oli vielä pystyssä saaren kauniilla hiekkakankaalla. Läheisiä saaria oli käytetty muihinkin tarkoituksiin. Suikujärven Pedronsaareessa oli pidetty lampaista.

Vanha perinne tulvahti muutenkin vastaan, kun astui ulos

Kirjoittaja ja Saverivennan pappa onkiretkellä Suikujärvellä.

Matti Larjavaara Grigorjev'in papan kanssa suikujärveläisten vanhassa hautasaarella.

ehkä parikymmentä vuotta sitten strojitun, rakennetun majapaikkamme ovesta. Talon vieressä kasvoi komea ja osittain oksaton kuusi, jota arvelimme vanhaksi karsikkopuuksi. Siitä oli ehkä aikoinaan karsittu oksia vainajien muistoksi. Talomme ympäristö oli hyvin suoperäistä, ja huolimatta siitä, että oli jo syksy, sääksiä ja itikoita tuli illalla tulvimalla joka reiästä. Kylän talojen sanottiin olevan satavuotiaita, ja jollakin saattoi olla ikää parikin vuosisataa. Monia niistä oli tietysti jo remontoitukin, ja vanha lautakatto oli usein vaihdettu uuteen kovalevyiseen.

Matkaamme suosi hyvä sää, joka suurena sadekesänä oli harvinainen onni. Tunnelmaa kauniina syysiltana karjalaisessa kylässä on vaikea kuvata; sanottakoon sitä nyt kalevalaiseksi, niin itse kukin voi liittää siihen omat mielikuvansa. Vielä sadunomaisempi oli vuosisatainen harmaa kylä kuutamossa.

Vanhasta talonmallista ei ole luovuttu. Saman katon alla on asuinpuoli ja karjapuoli heinäladon, sarajan kera. Kun sikäläisen talon ulko-ovesta astuu sisään, on kiivettävä portaat ikään kuin toiseen kerrokseen. Siellä asutaan, ja lattian alla on karsina, ruokien mainio säilytyspaikka. Nostettiin vain pari lankkua pois ja päästiin laskeutumaan tikkaita alas karsinaan. Lattialuukku on usein uunin edessä. Uunin vieressä on kaipa makuulava, kosino. Ihmettelimme, kuinka nukkuja siinä pysyy, ja kyllä tunkualaisen majapaikkamme isäntä nukkuikin tiukasti kyljellään selkä pätsiä vasten. Kun lattia on korkealla, ei ikkunoistakaan yllä kurkistelemaan sisälle. Eläinten puolella pidettiin tässä kylässä vain lampaita.

Karjalaiskyläiden rannat ovat täynnä verkkovajoja ja saunoja, kyljyä. Kylässä kävimme sekä Suikujärvellä että Tunkualla. Suikujärven kylämme oli uloslämpivä, ja sitä lämmitettiin eteisen puolelta. Vesi kuumeni kiukaan vieressä puutynnyrissä siten, että putki oli taivutettu kulkemaan tulipesän kautta. Palavaa vettä laskettiin hanasta ja vilua vettä oli ammeessa ja

rengissä, joka oli tavallinen peltiämpäri. Löylyä eli puuria tuli äkäisesti ja kylpyväšät kuuluivat tietysti asiaan. Laude oli niin ylhäällä, että mahduimme istumaan vain kumarassa. Matti uskaltautui laiturilta vilvoittelemaankin Suikujärveen, jonka sanottiin olevan vain 4—12 metriä syvä. Sodan eli voinan aikana siihen oli sadellut pommeja, mutta itse kylä oli säilynyt ehjänä.

Tunkualainen kylämme taas oli strojittu suorastaan nerokkaasti. Saunasta kiukaan päältä oli johdettu paksu torvi pesuhuoneen läpi eteiseen, niin että talvellakin voi pukeutua lämpimässä. Pesuhuoneessa oli vadissa kuumassa vedessä hautumassa heiniä ja yrtejä, mutta tämän vadin tarkoitusta emme oivaltaneet. Vasta saunomisen jälkeen meille selvisi, että vadiasta olisi voinut heittää vettä kiukaalle, ja näin kyllyyn olisi tullut hyvä tuoksu. Emme myöskään tieneet, miksi pesuhuoneen laipiosta riippui karvahattu. Senkin arvoitus selvisi, kun talon aikamiespoika meni kylpemään. Hän otti semmoiset löylyt, että suojaksi tarvittiin karvahattu päähän ja lapaset käteen! Jokaiselle saunasta tulijalle muistettiin toivottaa venäläiseen tapaan: "kevyet löylyt!" niin kuin meillä "terveisiä saunasta".

Jokainen kynnelle kykenevä on kalamies, myös vanhat mummit. Matalassa Suikujärvessä kalat viihtyvät hyvin. Iltaisin kokoontuu veneitä keskelle järveä, jossa on ruohikkopohjainen onkipaikka. Omin käsin kudotuilla verkoilla tulee yllin kyllin haukia ja varsinkin muikkuja, mujehia eli räpysköitä. Mekin kävimme kokeilemassa kalaonnea ongella, ja vajaassa tunnissa tuli 16 ahventa, eikä tämä ole mikään kalavale. Syöteiksi meillä oli mukana vadillinen pieni kaloja, kivi-kaloja, jotka ovat suomalaiselta nimeltään töröjä taikka ran-tatöröjä.

Kalakeitto, jota sanottiin venäläisittäin uhaksi, oli taattu. Muikut laitettiin taitavasti siten, että ne pantiin kiehuvaan veteen, johon oli lisätty suolaa ja monesti sipulia. Hetken päästä

keitokseen pantiin maitoa ja annettiin kiehua 5—10 minuuttia. Muikut otettiin suoraan lämpimästä maitoliemestä, ja ne olivat erinomaisia. Tällaisia maukkaita maitomuikkuja meille tarjottiin melkein joka talossa.

Tutustuimme muihinkin sikäläisiin herkkuihin. Pelmenit olivat lähinnä vehnätaikinalla päällystettyjä lihapyöryköitä ja blinit meikäläisiä isokokoisia lettuja. Maistoimme myös eräänlaista rahkapiirakkaa, jonka nimi oli — niin se ainakin kuulosti — kartveifsandi. Jälkiruuaksi oli teetä ja mainioita piiraita, jotka siellä ovat täytettyjä pullia. Saatettiin tarjota lihapiiraita, marjapiiraita, kaalipiiraita jne. Yksi kielenoppaistamme, Anisija Ivanovna Inkujeva, oli täytynyt piiraat rusinoilla.

Tunkua on luonteeltaan hieman toisenlainen kuin Suikujärvi. Siellä eletään myös metsätöistä. Laajoissa metsissä on käytössä suomalaisia Valmetin valmistamia metsäkoneitakin, joita kiiteltiin hyviksi. Ajat ovat paljon muuttuneet. Hevospelillä tehdyistä metsätöistä kerrottiin jo kuin menneistä asioista ainakin. Naisten raataminen tukinajossa muuten oli ollut tavallista.

Kalevalainen Karjala elää edelleen, mutta nyt se on jo paljolti myös realismia.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston itämerensuomalaisten kielten professori.

Näkymä Tunkuan kylältä.

Itsetovkinan emäntä pätsinsä ääressä Tunkualla.

Itä- Karjalaisia kansan- sävelmiä

5• Ahti Sonninen kokoelmista toimittanut Simo Härkönen. Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiö 1987.

Jatkosodan aikana, kun Itä-Karjalan valtauseraatio oli suoritettu, sai luutnantti, kansakoulunopettaja Ahti S o n n i n e n komennuksen ryhtyä Äänislinnassa opettajantehtäviin. Kun miestä tarvittiin myös musiikkiharrastusten johtoon, hän alkoi johtaa joukko-osastoista koottua Äänislinnan orkesteria ja mieskuoroa.

Samassa kaupungissa toimi puolustusvoimien radioasema, jonka ohjelmaan tiedotusten ohella kuului viihdenumerot, mm. musiikki. Ketään musiikkimiestä ei ollut henkilöstön joukossa ja Ahti Sonnininen katsottiin sopivammaksi radion palvelukseen kuin opettamaan itäkarjalaisille lapsille tiedon aakosia.

Opettajana hän olisi kesällä 1943 ollut oikeutettu kesälomaan, mutta sellaista hänelle radion palveluksessa ei voitu myöntää. Radiotoiminnan päällikkö kapteeni Aimo T u r u n e n määräsi kesäloman korvikkeena Ahti Sonninisen koamaan eri puolilta Itä-Karjalaa kansanlauluja ja muita kansansävelmiä kulttuuriaineistona tallennettavaksi. Ajankohta oli siihen sopiva, — sopiva oli mieskin.

Ahti Sonnininen ryhtyi innolla työhön ja tuon kesän kuluessa merkitsi nuoteille n. 250 sävelmää, kansanlauluja, kehtolauluja, karjankutsuntasäveleitä ja tanssisävelmiä.

Vaikeuksia tuotti aunuksen ja vepsän murteella laulettujen laulujen sanat. Ne olivat Ahdille ”hepreaa” mutta tunnollisesti hän pyrki kirjoittamaan niitä nuottien alle niin hyvin kuin osasi. Kun sota oli päättynyt, hän kirjoitti kootun aineiston puhtaaksi ja luovutti sen Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran arkistoon.

Vuonna 1966 perustettiin Karjalaisen Kulttuurin Edistämissäätiön yhteyteen kansanmusiikkijaosto, jonka jäseniksi kutsuttiin professorit Erkki Ala-Könni ja Ahti Sonnininen sekä alikirjoittanut.

Nämä kolme tekivät suunnitelman koota kansanlauluja sekä luovutetun että jäljellä olevan Karjalan eri pitäjistä julkaitavaksi pitäjäkokoelmina.

Työ edistyi tähän mennessä niin pitkälle, että kokoelmia on julkaistu 11 ja niihin tallennettu yhteensä 1300 laulua tai muuta kansansävelmää. Ahti Sonnininen toimitti omalta osaltaan Sortavalan seudun, Suojärven ja Kiihtelysvaaran kokoelmat.

— Minulle hän kertoi keräystyöstään Itä-Karjalassa kuitenkin lausumatta ajatusta niiden sävelmien saamisesta julkaitavaksi. Kun sitten tuoni korjasi v. 1984 tämän ansiokkaan musiikkimiehen, mieltäni jäi painamaan hänen se henkinen